

MEDIÁLNA VÝCHOVA V KNIŽNICI ALEBO:

„AK NEODOŠLEŠ TÚTO SPRÁVU
ĎALEJ, ZJE ŤA MODRÝ SLON“

PHDR. ĽUDMILA HRDINÁKOVÁ, PHD.

The paper summarizes the main idea and activities of the 11th *International Festival of Library Events for Children* held in Slniečko Children's Library, which is a part of P. O. Hviezdoslav Regional Library in Prešov. The central theme of the event was hoaxes, misinformation and critical thinking, and it reflected on the need for the education of children and young people in the field of media literacy, including methodological guidance for librarians involved in this type of events. The author of the paper describes the theme of each event, which in a more or less interactive form presented young readers with the essentials associated with working with information in a media context, including activities to stimulate their critical thinking. The output of each of the events consists of methodical guidelines that allow continuing education within relevant library events for children and young people. Libraries can be considered centres of lifelong learning which should reflect on the current situation in society and educate readers at an early age in this manner.

Keywords: media literacy, critical thinking, children and young people, librarians' education, lifelong learning, P. O. Hviezdoslav Regional Library in Prešov

 ludmila.hrdinakova@uniba.sk

 Univerzita Komenského
v Bratislave

 www.uniba.sk

Zdroj: FB Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove

Knižnice sú už tradične považované za poskytovateľov informácií a centrá celoživotného vzdelávania, no čoraz viac sa presadzujú tiež ako výrazná opora v pomoci komunitám v rozvíjaní zručností v oblasti mediálnej gramotnosti (Media, 2020). Táto úloha sa z významňuje v súčasnosti – v období kritických udalostí, ktoré priťahujú pozornosť rôznych tvorcov médií rozličnej úrovne a kvality, keď na dennom poriadku sú dezinformácie, hoaxy a konšpiračné teórie. Zvláštna pozornosť sa pritom venuje (vzhľadom na ohrozenosť a krehkosť z hľadiska účinkov) deťom a mládeži. V súvislosti s tým zahraničné knižnice už dávnejšie reagujú na nové výzvy spojené s potrebou formovania mediálnej gramotnosti, a to hlavne u detí a mládeže. Ukazuje sa, že i slovenské knižnice sa začali uberať v ústrety tejto tendencii, čo dokladuje 11. ročník *Medzinárodnej prehliadky knižničných podujatí pre deti*, ktorá sa konala 30. a 31. mája 2023 v Detskej knižnici Slniečko Krajskej knižnice P. O. Hviezdoslava v Prešove. Prehliadka mala veľmi hravý, no napriek tomu metaforický názov „Ak neodošleš túto správu ďalej, zje ťa modrý slon“. Jej ústrednou témou boli hoaxy, dezinformácie na internete a kritické myslenie a hlavnou cieľovou skupinou boli deti – žiaci nižšieho sekundárneho vzdelávania (II. stupeň ZŠ).

Prehliadka (ako už tradične) nebola len prehliadkou, pretože po organizačnej stránke a čiastkovými

zámermi plnila i funkciu metodického seminára a vzdelávania knihovníkov. Priniesla veľa zaujímavých a podnetných nápadov, ktoré môžu byť výborným stimulom na ďalšiu inováciu pri práci s detským čitateľom a oporou programov mediálnej výchovy v knižniciach. Jednotlivé podujatia predstavili zamestnanci knižníc priamo s deťmi. Priestor prehliadky sa teda využil i na to, aby z nej mohli ťažiť aj detskí čitatelia prešovskej knižnice.

Výrazným plusom prehliadky (zároveň aj jej výstupom) je elektronický zborník, ktorý obsahuje osem scenárov, ktoré môžu slúžiť knižnickej verejnosti ako inšpirácia, často dokonca ako hotové metodické listy. Zborník poskytuje postupy, typy na zdroje vhodné k problematike skreslených správ a dezinformácií, podklady pre prezentácie v Powerpointe, príklady a ukážky využívaných textov, kvízy pre účastníkov podujatí a pod. (Zborník je voľne dostupný na <https://www.kniznica-poh.sk/images/2023/dokumenty/zbornik23.pdf>.)

Prvý deň prehliadky otvorilo podujatie *Hrozby internetu*, ktoré viedla **Alžbeta Bosnyák Bahúlová** z Krajskej knižnice Ľ. Štúra vo Zvolene. Podujatie plne zodpovedalo téme, a to ako po obsahovej, tak i po formálnej stránke. Detským čitateľom objasnilo chýlostivé javy, ako zabezpečenie osobných digitálnych zariadení, predátori na internete, netolizmus

a nomofóbia, hoaxy a dezinformácie a pod. V kontexte vplyvov mnohých negatívnych javov médií vyústilo podujatie do krátkeho kurzu kritického myslenia v podobe veku primeraného videotutoriálu. Atraktivitu podujatia výrazne zvyšovali rôzne formy prezentácie informácií. Účastníci tak mali možnosť vidieť ukážku mapy kybernetických útokov. Všetky nové informácie lektorka podávala rozličnými pútavými formami (infografiky, videotutoriály, videospoty). Prezentovaný materiál a ukážky sú súčasťou scenára v uvedenom v zborníku (Zborník, 2023).

Aktívnejšie metódy práce s detským čitateľom v rámci mediálnej výchovy prezentoval **Lukáš Koscelník** z Krajskej knižnice P. O. Hviezdoslava v Prešove prostredníctvom podujatia *Verte – neverte*. Interaktívne a zážitkové stretnutie plné zaujímavostí bolo konkrétnejšie zamerané – orientovalo sa na rozlišovanie hoaxov, fejkových správ a dezinformácií. Oproti pasívnemu sledovaniu prednášky lektor uprednostnil činnostné aktivity detských účastníkov, využívajúc aktivizujúce metódy, ktoré sú jednoznačne určené na rozvoj kritického myslenia – T-graf (T-analýza), diskusie a debaty.

Scenár k semináru obsahuje nielen postup a metodické poznámky, ale tiež námety a otázky na diskusiu, atraktívne (niekedy až šokujúce) ukážky falošných správ, textové materiály, inšpiratívne e-zdroje, nástroje a webové stránky na kontrolu pravdivosti informácií (Zborník, 2023).

Podujatie *Môžete mi veriť?* predstavili **Ivana Pavligová** a **Lucia Koropečká** z Podtatranskej knižnice v Poprade. Lektorky použili skôr tradičné metódy, avšak intenzívne pracovali s kreativitou, senzitivitou, kritickým myslením detí a ich schopnosťou kritického hodnotenia textov (informácií) a, čo treba veľmi zdôrazniť, s tradičným médiom – s knihou *Kyberfutbal 2.2.2* slovenského autora Júliusa Belana. Autorky sa zamerali na rozpoznávanie a rozlišovanie hoaxov, dezinformácií a fejkových správ. V kolaboratívnych skupinových aktivitách si účastníci na báze rovnakých informácií mohli vyskúšať tvorbu textov rôznej nálady s cieľom pochopiť, ako možno rovnaké informácie rôzne prezentovať, interpretovať a následne pokúsiť sa naučiť rozlíšiť reálny základ textov, pravdivosť a vierohodnosť informácií. Na podujatí odzneli odporúčania, ako sa brániť proti hoaxom, ale aj prin-

Zdroj: FB Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove

cípy ukotvené v etickom kódexe novinára a napokon boli prezentované webové stránky a nástroje odhalovania nepravdivých informácií. Záverečná výzva *Dávajte si pozor na to, čo čítate, čo pozeráte, čo počúvate a čo zdieľate* by mohla byť metaforou celého podujatia, pretože kondenzuje základný princíp mediálnej gramotnosti. Príspevok v zborníku obsahuje scenár a metodické poznámky, ukážky z beletristického textu, ktorý je základom podujatia, súpis odporúčaní ako sa brániť proti hoaxom a podklady na prezentáciu v Powerpointe (Zborník, 2023).

Podujatie *Tvory mesta*, ktoré predstavila **Terézia Kyselová** zo Staromestskej knižnice v Bratislave, malo ambíciu formovať u účastníkov schopnosť kriticky nazerať na svoje okolie a povzbudzovať ich v snahe meniť ho. Metódou mentálneho mapovania a diskusie mali účastníci možnosť uvedomiť si pekné a nezvyčajné, ale i nepekné a neatraktívne miesta počas bežnej cesty do školy, hodnotiť objekty, miesta, ľudí i udalosti. Na prvý pohľad síce podujatie s hlavnou témou prehliadky nesúviselo, pravdou však je, že malo veľký potenciál upevňovať v účastníkoch cit pre reálny svet, bezprostredné okolie, reálne zážitky a reálnych ľudí, čo je v ére nadmerného pripútavania sa detí a mládeže k virtuálnemu svetu, obrazovkám a digitálnym zariadeniam veľmi významné. Príspevok v zborníku opisuje postup podujatia, aktivít a ukážku mentálnej mapy (Zborník, 2023).

Martina Beňovičová z Verejnej knižnice Michala Rešetku v Trenčíne počas podujatia *Falošné správy* pracovala s tradičným médiom – knihou Mareka Jurkoviča a Jána Kurinca *Klikal som a čítal som: krátky manuál k faktom a výmyslom*. Autorka sa sústredila na vysvetlenie konceptov hoax, fake news a dezinformácia, ktoré príjemne a funkčne doplnila ukážkami z knihy. Funkčnosť podujatia sa zvyšovala i tým, že prezentovala metódy a možnosti, ako si overiť pravdivosť informácií a kritériá hodnotenia zdrojov a médií (mediálnych obsahov). Fixovanie nadobudnutých vedomostí zabezpečoval kvíz, ktorý zároveň zatriktívnil a zefektívnil celé podujatie. Scenár v zborníku obsahuje postup podujatia, spôsob a kritériá hodnotenia zdrojov/médií s opisom, odkaz na prezentovanú knihu, ukážku a kvíz (Zborník, 2023).

Podujatie *O bludoch* na prehliadke realizovala **Žofia Lehelová** zo Staromestskej knižnice v Bratislave. Pozornosť venovala bludom a obludám, pričom v úvode vychádzala z rozprávky H. Ch. Andersena, v ktorej veľmi pútavo a zaujímavo približuje, akým spôsobom môžu vzniknúť bludy. Žofia Lehelová veľmi jasne vysvetlila druhy skreslených informácií, doplnila ich pozoruhodnými príkladmi a ukážkami, taktiež prezentovala, aké znaky si treba všimnúť na skresľovaných textoch a fejkových médiách, čo je skrytá manipulácia a aké prostriedky využívajú médiá na manipuláciu, ale aj to, ako sa brániť a vyhýbať bludom i obludám s ak-

centom na nevyhnutnosť kritického myslenia. Podujatie bolo naplnené množstvom príkladov, ktoré boli dobrou príležitosťou na diskusiu, a lektorka ich intenzívne využívala. Scenár k podujatiu obsahuje postup a scénošted podujatia, podklady na prípravu prezentácie vrátane príkladov (t. j. hotového textového a obrazového materiálu), typy na zdroje a webové stránky, ktoré pomáhajú overovať informácie a preklad rozprávky H. Ch. Andersena (Zborník, 2023).

Lenka Mencilová z Knižnice pre mládež mesta Košice bola lektorkou podujatia *Internetový smog*. Počas príjemnej komornej atmosféry, adekvátnej lektorinmu zámeru, sa pokúsila priblížiť k chúlolistivým bodom moderného sveta a tienistým stránkam spoznávaní s obrazovkami. Lektorka poukázala na nosné koncepty základnej témy tohtoročnej prehliadky (hoax, sociálne siete, fake news, médiá, hejt, propaganda), ale ich rozkľúčovanie a vysvetlenie realizovala aktivitami a aktivizujúcimi metódami, ako otázky a odpovede, diskusia, priradovanie vysvetlení k pojmom, rozlišovanie pravdivých a falošných správ, znaky dezinformácií a falošných správ. Zážitkovosť dosahovalo podujatie prácou s ukázkou beletrie (Michaela Hajduková: *Netopierka*). Lenka Mencilová odporúčala ďalšie odborné publikácie i beletristické diela, ktoré integrujú tému dezinformácií a médií. Scenár obsahuje postup podujatia, metodické poznámky, otázky k diskusii s účastníkmi, podklady na realizáciu aktivít (vrátane textových opisov kľúčových pojmov) a odkazy na literatúru (odbornú literatúru i beletriu), týkajúcej sa témy (Zborník, 2023).

Záverečné podujatie *Jak się nie dać dezinformacji? (Ako nepodľahnúť dezinformácii?)* realizovala **Agnieszka Urbanek** z Krošnienskej Biblioteki Publicznej. Podujatie vo výrazne informačnom štýle

malo rýchly spád. Kombinovanie výkladu s otázkami a odpoveďami malo charakter kvízu. Okrem vysvetlenia základného konceptu „fake news“ sa autorka sústredila na rozlišovanie informácie a názoru, ako ich rozpoznať, ale aj na odhaľovanie dôvodov, prečo niektorí ľudia tvoria „fake news“. Príspevok v zborníku obsahuje prezentáciu v Powerpointe v poľskom jazyku s prekladom do slovenského jazyka (Zborník, 2023).

Mediálna gramotnosť sa stáva nevyhnutným celosvetovým trendom, ale zároveň pedagogickým problémom a jednou z aktuálnych diskutovaných tém moderného knihovníctva. V tomto kontexte sa zrak mnohých odborníkov obracia na knižnice ako na kritický zdroj na výučbu zručností potrebných na navigáciu v digitálnom a mediálnom ekosystéme (Sullivan, 2019). Najnáchylnejšou, a zároveň i najzraniteľnejšou skupinou používateľov médií sú deti a mládež. Je teda viac než logické, že stretnutia pracovníkov knižníc, ktorí sa venujú detským čitateľom, sú dôležité na získavanie nových poznatkov, výmenu skúseností a vzájomnú inšpiráciu, a to hlavne v témach, ktoré sú nové a chúlolistivé. Ponúkajú možnosť získať knihovnícky entuziazmus, knihovnícku senzitivitu pre dizajnovanie dobrého podujatia, upevňovať „cechovú“ súňaležitosť, priestor pre knihovnícku kolaboráciu a v konečnom dôsledku sú miestom pre informálne vzdelávanie (detských) knihovníkov. *Medzinárodná prehliadka knižničných podujatí pre deti*, ktorá sa konala v Detskej knižnici Slniečko v Prešove, bola toho veľmi zreteľným dôkladom. Bez zveličovania môžeme vyzvať všetkých, ktorí sa prehliadky zúčastnili, a tiež tých, ktorí si prečítali príspevok: *Ak neodošleš túto správu ďalej, zje ťa modrý slon!*

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- Media Literacy in the Library: A guide for library practitioners*. 2020. [Online]. American Library Association (ALA). [cit. 2023-09-04]. Dostupné na internete: https://www.ala.org/tools/sites/ala.org/tools/files/content/%21%20Media-Lit-Prac-Guide_FINALWEB_112020_0.pdf.
- PAOR, Saoirse De – HERAVI, Bahareh. 2020. Information literacy and fake news: How the field of librarianship can help combat the epidemic of fake news. In *The Journal of Academic Librarianship*. [Online]. 46(5). [cit. 2023-09-05]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133320301099>.
- SULLIVAN, Matthew C. 2019. Libraries and fake news: What's the problem? What's the plan? [Online]. In *Communications in Information Literacy*. 13(1), s. 91 – 113. [cit. 2023-09-05]. Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/335323662_Libraries_and_Fake_News_What's_the_Problem_What's_the_Plan.
- Zborník z 11. ročníka Medzinárodnej prehliadky knižničných podujatí pre deti*. 2023. [Online]. Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava v Prešove. [cit. 2023-09-05]. Dostupné na internete: <https://www.kniznica-poh.sk/images/2023/dokumenty/zbornik23.pdf>.